

Лариса Йовенко

ОБРАЗ СПІВЦЯ-КОБЗАРЯ В ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА ТА ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

Упродовж століть емоційна сфера українського народу формувалася під впливом творчості кобзарів та лірників – «величких гомерів України» [6]. Вони завжди були високоморальними представниками українського етносу, з високим рівнем національної свідомості й гідності.

Діяльністю народних бардів України захоплювалися В. Балушок, В. Боржковський, В. Гнатюк, Б. Грінченко, К. Грушевська, В. Горленко, В. Доманицький, К. Квітка, Ф. Лавров, Леся Українка, М. Лисенко, О. Міллер, О. Русов, М. Сумцов, Філарет Колеса, Д. Яворницький, М. Хай та інші видатні українці. Про непересічне значення народних співців у духовному житті українців свідчить «Кобзар» Т. Шевченка, у якому образи кобзарів у таких творах, як «Перебендя», «Великий льох», «Тарасова ніч», «Гайдамаки», є виразниками незалежності, духовного аристократизму.

Слід зазначити, що творчий доробок Т. Шевченка отримав різновекторну інтерпретацію у шкільних підручниках з української літератури ХХ ст., що зумовлювалося бурхливими історичними подіями, змінами в державній та освітній політиці означеного періоду. Стосовно фальсифікованого трактування творчого доробку Великого Кобзаря красномовно висловився В. Барка: «Довго борсалися навколо постаті Шевченка; приміряли різні викройки, підшиваючи його світогляд до совітчини, і все – марно. А мусіли знайти вихід, бо пошана до імені Шевченка серед народу безмежна: мати його проти себе означало для партії ідеологічну поразку. Коли ж побачили, що справа з приточуванням безнадійна, пішли на прямі підробки, і виставили світогляд поета в совітоподібній ортодоксальності, потрібній для пропагандивного вжитку» [1, с. 23].

Образ народного співця в творчості Т. Шевченка студіювали літературознавці, філософи, педагоги: В. Барка, А. Бондаренко, Т. Гончарук, І. Дзюба, Д. Донцов, Д. Козій, О. Кульчицький, Є. Маланюк, І. Мойсеїв, Г. Клочек, Н. Сивачук, К. Фролова інші.

Авторами критичних статей у підручниках з української літератури 30-х – 80-х рр. ХХ ст., які присвячувалися творчості Т. Шевченка, були В. Бородін, П. Волинський, С. Єфремов, Г. Пільгук та ін.

Окремі відомості з питань історії шкільної літературної освіти пропонуються в дослідженнях теоретичних і методологічних проблем історико-педагогічного процесу О. Сухомлинської, підручниках з методики викладання української літератури Т. Бугайко, Ф. Бугайка, П. Волинського та ін.

Мета статті – охарактеризувати образ співця-кобзаря у творчості Т. Шевченка та простежити його трактування у шкільних підручниках радянської доби.

Історик Л. Залізник виводить генезу кобзарської та лірницької традиції з арійських гімнів «Рігведи», яка була створена в той період, коли панував культ Слова. За уявленнями древніх, «сила вождя і його війська прямо залежала від кількості священних гімнів, складених і прочитаних поетом-жерцем цього вождя. Крім того, вважалося, що боги відкривають істину поетам-брахманам (ріші). Стародавні арії вірили, що ріші самі не створюють поетичних картин, а лише переливають у слова істину, яку відкривають їм боги в момент божественного натхнення... Віра у божественне походження поетичного таланту та натхнення – один із найбільш стійких стереотипів європейської поезії. Скальди стародавніх вікінгів склали величезну кількість віс – віршів на славу варязьких конунгів. Вважалося, що віс збільшував не лише славу, а й фізичну силу вождя та його війська. Конунги винагороджували скальдів сріблом та золотом, що, як і слово, мало магічну силу [3, с. 136-137]. Це дає змогу говорити про те, що барди-співці на ранній стадії свого розвитку були не просто співцями, а продовжувачами жрецької традиції.

Саме таких поетів-віщунів, які володіють втаємниченими знаннями, присвятили власне життя служінню матері-Батьківщині, з винятковою майстерністю оживив Великий Кобзар:

...Старий заховався

В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,

Щоб вітер по полю слова розмахав,

Щоб люди не чули, бо то Боже слово,

То серце на волі з Богом розмовля,

То серце щебече Господню славу,

А думка край світа на хмарі гуля.

Орлом сизокрилим літає, ширяє,

Аж небо блакитне широкими б'є;

Спочива на сонці, його запитає,

Де воно ночує, як воно встає;
 Послухає моря, що воно говорить,
 Спита чорну гору: «Чого ти німа?»,
 І знову на небо, бо на землі горе,
 Бо на ній широкій куточка нема
 Тому, хто все знає, тому, хто все чує:
 Що море говорить, де сонце ночує
 («Перебендя») [10, с. 112].

На думку О. Кульчицького, творчість Кобзаря відродила три архетипи, які втілилися в глибинній сфері психіки українців на рівні несвідомого:

1. Перебендя-співець, що відповідає античному Орфею;
2. Прометей як незламний борець за волю;
3. Мученик (колективний архетип, який поєднує апостола Петра, неофіта Алкіда та його матір, тобто праобраз безіменної матері) [4].

Відтворивши зазначені архетипи у власній творчості, Т. Шевченко, на думку вченого, став виразником почуттів і прагнень українського народу, бо зосередив у собі новітній триєдиний архетип, тобто поєднав риси Перебенді-Кобзаря, Прометея-борця й Мученика-героя за правду та справедливість. «Шевченко для нас – це не тільки поет, що пише вірші. Шевченко – це співець-чародій, це маг-віщун, як колишній грецький співець Орфей, що своїм чарівливим співом творив світи і володів над світом. Шевченко – це герой, як колишній грецький Прометей, герой, що мечем свого слова і щитом свого серця виборював волю і право української людини. Шевченко ще й мученик – неофіт української правди, що, як головна постать поеми «Неофіти» Алкід, приніс українській правді в жертву своє багатостраждальне життя, самого себе. І тому, що всі народи всіх віків віддавали честь магам-віщунам, борцям-героям і праведникам-мученикам, – наші чола похиляються перед Шевченком, як перед нашим Орфеєм, нашим Прометеєм і нашим Неофітом-Алкідом, наші душі вклоняються Кобзареві – віщуніві – борцю – героєві, праведникові-мученикові», – стверджує О. Кульчицький [4, с. 77].

Привертає увагу концепт «воля» у спадщині Т. Шевченка. У «Перебенді» це поняття символізує відкритість кобзаря-віщуна тому найдовершенішому станові душі, в якому «серце поволі з Богом розмовля», набуває здатності популяризувати серед людей Боже слово. Так кобзар отримує одухотворення, божественне окрилення, благословення, яке допомагає йому славити народних лицарів, надихати їх на священний героїзм.

Ідея особистої свободи, а надто свобода думки, на переконання Т. Шевченка, повинні бути обов'язковою цінністю кожної особистості.

У світовій літературі важко знайти яскравіше вираження ідеї особистої свободи. У «Перебенді» «старий заховався в степу на могилі», «щоб ніхто не бачив», що є дуже символічним, оскільки могила – мотив багатократно оспіваний Кобзарем, це таємнича скарбниця і монумент козацької волі, звідки ще прокинеться вогонь боротьби за незалежність. Перебендя є свідком громадської й особистої волі, символом її духу, не уявляє без неї свого життя. У своїх думках, прихованих мріях, як вільний козак протестує проти злочинного тиску на особистість. Для старого співця найбільшим добром є можливість жити вільно, говорити з Богом. Отже, Перебендя – речник козацької волі.

Т. Шевченко утверджує свободу як найвищу цінність у пошуку духовних джерел. Постать співця героїчної добисягає висоти Великого Посвяченого через вільну думку (кобзар «все знає» і «все чує»). Софійність кобзаря породжена духовним багатством вільного мислення й почування в поєднанні з життєвим досвідом, що дає змогу співцеві розуміти таємниці буття і світоустрою. Найвища мудрість поета-віщуна бере свої витoki з думного розуміння всесвіту вільною душею (бути справжнім християнином і захищати християнську віру; поважати батька-матір; шанувати і боронити свої сім'ю, рід, народ; дотримуватися народних традицій і звичаїв). На думку В. Барки, для Т. Шевченка «той співець становив взірцеве і найзмстовніше, в романтичному світлі, втілення могутності духу, яку забезпечує тільки свобода від безвірної, від гріховної скутості думок, – тільки свобода думання і пізнання, співу і мрії, сумління і вимови. Перебендя тому самотній між людьми, що тієї свободи не мають; з нею він хоч самотній, але недосяжний для причіпок неволі» [1, с. 84].

Т. Шевченко у своїх поезіях відтворює два стани буття: з одного боку – пристрасть до духовної свободи ціною зречення всіх матеріальних благ, а з іншого – втіху від ситого, але приспінницького в духовному сенсі існування. Своє призначення кобзар виконує, роз'яструючи співами людські серця, пробуджуючи їх до виборювання цінної козацької волі.

У вірші «Хіба самому написати» показано важливість прагнення кожної особистості до свободи:

Та іноді старий козак
 Верзеться грішному, усатий,
 З своєю волею мені
 На чорнім вороні-коні!
 А більш нічого я не знаю,
 Хоч я за це і пропадаю
 Тепер в далекій стороні [11, с. 200–201].
 Ідеалом людини для митця є вільна

особистість. З великим пієтизмом прославив Т. Шевченко героя-кобзаря, який відстоював право кожного на вільне мислення і пізнання світу, віру в Бога і здатність розмовляти зі Всевишнім.

До сліпих співців зверталися з особливою повагою, називаючи їх «батько», «отче наш», «панотець» [2; 6], бо були вони носіями Божого слова й історичної пам'яті українців, «абсолютного минулого», розуміли своє призначення:

- Чого, батьки, сумуєте?

- Невесело, сину!

Дніпро на нас розсердився,

Плаче Україна... [10, с. 132].

Образ співця героїчної слави, волелюбних ідей, виразника сподівань народу проходить через увесь творчий доробок Т. Шевченка. Вже у ранній період його творчості цей образ був одним із провідних. Поет підніс народних співців-кобзарів як творців духовних прагнень, виразників моральних, естетичних чеснот українців.

У вірші «Думи мої, думи мої» поет писав:

...Виросла могила,

А над нею орел чорний

Сторожем літає,

І про неї добрим людям

Кобзарі співають,

Все співають, як діялось,

Сліпі небораки, –

Бо дотепні... [10, с. 126].

Тарас Григорович возвеличував кобзарів, порівнював їх із Гомером. Зокрема, в передмові до повісті «Прогулянка з задоволенням і не без моралі» він писав: «Нещодавно хтось письмово порівнював наші, тобто малоросійські, історичні думи з рапсодіями хіоського сліпця, прабатька епічної поезії. Я сміявся такому зарозумілому порівнянню, а тепер, як розібрав та розжував, так і відчуваю, що порівнювач правий, і з свого боку, я готовий навіть возвеличити його порівняння. Я читав, зрозуміло, в перекладі Гнедича і вичитав, що у Гомера нічого немає схожого на наші історичні думи-епопеї, як, наприклад, дума «Іван Коновченко», «Сава Чалий», «Олексій Попович Пирятинський», або «Втеча трьох братів з Азова», або «Самійло Кішка», або – так їх і не перечитаєш! І всі вони піднесено прості і прекрасні, що якби воскрес сліпець хіоський та прослухав хоч одну з них від такого ж, як сам він сліпця-кобзаря або лірника, то розбив би щент свою корзинку, звану лірою, і вступив би в «міхоноші» до найбіднішого нашого лірника, що називає себе публічно старим дурнем. На жаль! Тепер я себе так називати повинен. По-перше, за те, що хотів наслідувати, а по-друге, за те, що не знав, кого наслідувати. А де причина цієї

неусвідомленості? Відомо де, в школі.

У школі нас всьому, абсолютно всьому навчать, крім розуміння свого милого слова. О школа, школа! Як би тебе скоріше перешколити!..» [12, с. 243].

Привертає увагу ставлення митця до «Енеїди» І. Котляревського. Т. Шевченко побачив у поемі не тільки сатирично-гумористичний аспект, а відзначив той факт, що І. Котляревський прагнув відродити «козацьку славу» в умовах бездержавності й руїни. Саме тому він називає творця «Енеїди» кобзарем, зберігачем народної пам'яті:

Все сумує – тільки слава

Сонцем засіяла,

Не вмре кобзар, бо навіки

його привітала.

Будеш, батьку, панувати,

Поки живуть люди;

Поки сонце з неба сяє,

Тебе не забудуть! [10, с. 91].

Найвищим етапом художнього осмислення проблеми служіння співця своєму народові та ідейно-виховної ролі його репертуару є поема «Гайдамаки». Живучи в майстерні К. Брюлова, Тарас Григорович писав: «Перед його дивними творами я задумувався і плекав в своєму серці свого сліпця Кобзаря і своїх гайдамаків. У тіні його витончено-розкішної майстерні, як у жаркому дикому степу наддніпровському, перед мною миготіли мученицькі тіні наших бідних гетьманів. Перед мною стелився степ, усіяний курганами. Перед мною красувалася моя бідна Україна у всій непорочній меланхолійній красі своїй» [12, с. 536].

На початку поеми декілька разів згадується сліпий співець, якому поет відвів важливу естетичну роль, а в передостанніх рядках ліричного зачину митець прославляє рідну мову, відзначає її велич:

Що мати співала,

Як малого повивала,

З малим розмовляла;

Не одцуравсь того слова,

Що про Україну,

Сліпий старець сумуючи

Співає під тином... [10, с. 134].

Отже, поет зіставляє материнський мелос і пісню кобзаря про Україну; сумний спів сліпого кобзаря про долю Батьківщини є такою ж святиною для поета, як і одкровення матері над коліскою. Образ кобзаря у зачині поеми «Гайдамаки» презентовано в історичній ретроспективі: від вказівки на принизливе становище сліпого співця в сучасному поетові суспільстві до демонстрації його першорядної ролі серед запорізького козацтва, відтак і до паралелі: думи кобзаря для українського народу – це материнська пісня над дитиною у сповитку.

Художнє пошанування митцем представників кобзарства і лірництва знайшло відгук у їхніх серцях. Так, зокрема, цікавими є слова кобзаря Вересая про Т. Шевченка. Дослідник В. Ємець писав, що «коли письменник Панько Куліш, який дуже шанував кобзаря Вересая, прислав йому 5 карбованців на помин Тарасової душі, то він, поминаючи його, так приказував: «Була голова – оцей Тарас, та, мабуть, уже такої не буде! Бог зародив, може вона й мала була, я не бачив, але ж розумна. У нас, мабуть, і не буде вже такої, може Бог кому другому дасть, а нам вже ні!»...» [2, с. 56].

У 30-х роках ХХ століття в шкільних підручниках з української літератури з'являються розгорнуті критичні статті, що стосуються творів, де підноситься народна героїка. Це пояснюється тим, що авторитет класиків марксизму, їхній «багатотомний доробок» виявився непереконаливим для продовження конструювання нового життя, перестав надихати народні маси. У наступні десятиліття цьому також сприяли події другої світової війни, які активізували потребу у формуванні патріотичних і громадянських почуттів, а тому на зміну марксистському «подвижництву» радянські партійні лідери були змушені використати виховний потенціал національної героїки з історії царської Росії, а також підкорених народів. Аби надати яскравіших барв безликому, духовно безкровному «соцбудівництву», до вже не такого активного ідеологічного пафосу, породженого фундаторами комунізму, починають приточувати впливи творів дійсно визначних представників красного письменства. Таким чином, у великому трагічному радянському експерименті відбувається штучне притягнення велетів художнього слова до потреб державної машини СРСР.

Ідеологи тоталітаризму добре усвідомлювали, яким педагогічним інструментарієм є слово Кобзаря, саме тому його творчість набула у шкільних підручниках особливо спотвореного звучання. Цікавою є думка, яку знаходимо у підручнику з української літератури для 8 класу (1979 р.) за загальною редакцією О. Білецького: «Коли в 1914 році царський уряд заборонив відзначати сторіччя з дня народження Шевченка, В. І. Ленін у відповідь писав: «Заборона вшанування Шевченка була таким чудовим, прекрасним, на рідкість щасливим і вдалим заходом з точки зору агітації проти уряду, що кращої агітації і увияти собі не можна... Після цього заходу мільйони і мільйони «обивателів» почали перетворюватися у свідомих громадян і переконуватися у правильності того вислову, що Росія є «тюрмою народів»» [8, с. 168]. Отже, ім'я Шевченка і його твори широко викори-

стовувалися у пропагандистській роботі. За словами В. Барки, «...радянські теоретики зіпили з бронзи вид Шевченка, невластивий поетові і далекий від нього» [1, с. 6]. Дійсно, правдивий образ борця й мученика за народну правду, волю, щастя, славу, проти всілякої тиранії рідного народу, було викривлено, а кожного, хто наважувався його спростувати, оголошували ворогом народу.

У численних публікаціях у «Літературній газеті», матеріалах наукових шевченківських конференцій митця було визнано войовничим атеїстом, пропонувалося «читати твори Шевченка, як він їх написав». У виданнях «Кобзаря» радянського періоду слова «Бог», «Господь», які митець завжди писав з великої літери, замінено на маленькі. В окремих творах були «відредаговано» цілі фрагменти поезій, де поняття «москалі» підмінювалося «царицею», «царизмом», а словосполучення «Божий світ» перетворилося на «воздух» та ін.

Простежимо, якого трактування набув образ співця-кобзаря у шкільних підручниках радянської доби. Так, у підручнику для 9 класу за редакцією Г. Пільгука (вид. 1934–1938 рр.) кобзаря Волоха названо учасником загальнонародного руху, типовим представником народу, який своїм співом збуджує народ, підносить настрої. Згідно з тенденціями соцреалізму, як основного методу радянської літератури, пісні співця, на переконання авторів підручника, надають реалістичності сценам виступу повсталого маси. «Коли гайдамаки понесли на плечах вози із зброєю, то слідом за возами пішов приспівуючи Волох. В бою він теж не відстає від повсталого маси» [5, с. 39]. Також у книзі наявне посилання на історичний документ, що підтверджує відомості про участь кобзарів у народному повстанні 1768 року: «У м. Кодні було знято голови кільком кобзарям за участь в боротьбі з польськими панами» [5, с. 39].

У підручниках з української літератури (8 кл.) за загальною редакцією О. Білецького, які витримали багато перевидань (1943–1985 рр.), покликанням Т. Шевченка визнано прагнення бути поетом покріпачених мас. Критична стаття на вірш «Перебендя» розтлумачує погляди митця на кобзарство: «Перебендя – образ народного співця, близького трудящим, і разом з тим образ поета» [8, с. 112]. Підкреслюється той факт, що нібито «старшина і маси по-різному ставляться до кобзаря Волоха та його пісень» [7, с. 142]. Образ кобзаря розкривається принагідно, спрощено, як незначний. «Він старий, сліпий сіромаха, тобто такий самий, якими були взагалі кобзарі. Він співає поширені народні пісні («Горлицю», «Гриця», веснянку та ін.). Але він, як говорить поет, і химерний, тобто дивний,

незвичайний. Сама назва «Перебендя» означає балакучу і вигадливу людину» [8, с. 112]. Химерність співця пояснюється його самотністю, а також романтизмом поета, відзначається подібність образу до персонажа вірша О. Пушкіна «Поет». Фрагмент, який відображає сакральні дії поета-віщуна:

Старий заховавсь
В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмахав,
Щоб люди не чули, бо то боже слово...
вважається подібним до слів О. Пушкіна:
Бежит он, дикий и суровый,
И звуков, и смятенья полн,
На берега пустынных волн,
В широкошумные дубровы [8, с. 113].

У чому полягає подібність? Її, на нашу думку, важко встановити. О. Пушкін ніколи не зазнавав особистої неволі, не перебував у кріпацькому ярмі, а тому не міг так палко виспівувати ідею персонального визволення особистості. Подібність виявляється тільки у трактовці радянських літературознавців, а насправді її і не могло бути, якщо врахувати різні підходи до свободи особистості у різних етнічних спільнот. Саме тому, художні коди О. Пушкіна в цьому випадку не збігаються з художніми кодами Кобзаря, які розрослися художньою мовою українського етносу.

Традиційно для радянського літературознавства у підручнику відзначається вплив на погляди поета «передової» російської літератури, а також зауважується, що, «називаючи алегорично поезію «божим словом», ні Пушкін, ні Шевченко не надають цьому релігійного значення. Це взагалі поширений у поетів-романтиків образ» [8, с. 113]. Отже, інтерпретація образу кобзаря у творчості Т. Шевченка є викривленою. Поет-пророк, який є втіленням могутності духу, свободи думок, прикладом відречення від земних благ в ім'я найвищої мети, натхненником українського народу на боротьбу з його катами, понижується до рівня німецького старця, що співає популярні народні пісні.

У підручнику за редакцією М. Грицяя (1988 р.) зустрічаємо менш упереджене висловлювання про кобзарів, оскільки відзначається важлива роль народних співців у гайдамацькому повстанні. Кобзаря Волоха визнано натхненником селянських повстанців, виразником їхніх настроїв, ненависті до гнобителів, любові до рідної землі. «У пісні «Літа орел, літа сизий» Волох славить месника Залізняка – повстанського ватажка, підносить бойовий дух повстанців, додає їм сили й відваги, впевненості й рішучості. Його участь у гайдамацькому повстанні зумовлена загальною народною ненавистю до шляхти, бажанням розправитися з нею, скинути

польсько-шляхетське панування. Але його зброя – не ніж, а кобза і пісня. І він прагне якнайкраще виконати свій обов'язок народного співця і внести й свою частку в успіх народно-визвольної боротьби», – йдеться у книзі [9, с. 125–126].

Однією із найяскравіших романтичних постатей Кобзаря названо мандрівного народного співця, змальованого у вірші «Перебендя». «Самотній сліпий кобзар Перебендя «усюди вештається та на кобзі грає», усюди знаходить потрібне людям слово: з дівчатами на вигоні співає «Гриця» та «Веснянку», з парубками – «Сербина», «Шинкарку», злу свекруху вміє зачепити піснею «про тополю, лиху долю», на базарі «тяжко-важко заспіває, Як Січ руйнували». Кобзар кровно зв'язаний з народом, користується його любов'ю й повагою, є виразником народних традицій. Він пробуджує в людині високі громадянські почуття», – зауважують автори книги [9, с. 110].

Укладачі підручника звертають увагу читача на романтизм образу Перебенді, який не відокремлює себе від своїх слухачів, однак самим собою стає лише на самоті, в період потужного творчого натхнення: «В такі хвилини він – не простий виконавець народних пісень, а натхненний поет-творець, наділений палкою, бурхливою уявою, який «все знає... все чує», скрізь проникає своїм поглядом, задушевно розмовляє з природою, володіє чудодійною силою поетичного слова» [9, с. 110]. Літературознавці у критичній статті означеної книги помічають піднесеність химерного Перебенді, який днює і ночує попід тином, над «черствим, буденним, корисливим світом» [9, с. 110]. Образ Перебенді-кобзаря, на думку вчених, споріднений із образом самого Т. Шевченка: «Поет втілює у ньому свої уявлення про силу творчого осяяння й натхнення, передав відчуття й духовно-емоційний стан, яких зазнавав у своїй поетичній творчості він сам» [9, с. 110]. Щоправда далі, так само, як і в підручниках за редакцією О. Білецького, проводяться паралелі образу народного поета-співця з образом поета у вірші О. Пушкіна «Поет».

Таким чином, Т. Шевченко у власному творчому доробку прославив героя-кобзаря як особистість, яка утверджувала право кожного на свободу, вільне мислення, незаборонне пізнання світу, віру в Бога, спроможність говорити з Господом. Образ співця героїчної слави уособлює волелюбність і мужність українського народу, твердий характер і безстрашний подвиг його в боротьбі за незалежність. Він вимальовується над сонмом повстанців, реалізуючи виняткову роль натхненника-ініціатора народної боротьби. Кобзар отримує статус ватажка чи проводиря і невіддільний від «громади в сіряках», як її

благородний співець і відданий патріот.

Було встановлено, що творчість Т. Шевченка була оголошена державою знаряддямідеології, а трактування образу співця-кобзаря в історії літературної освіти радянського періоду є тенденційним, виписаним відповідно до постулатів соцреалізму, що відповідало цілям СРСР. Поет-пророк, який є уособленням сили волі й духу, свободи думок, прикладом заперечення філософії гедонізму, відречення від матеріальних цінностей, натхненником українського народу на боротьбу з його мучителями, розглядається як типовий, пересічний представник народу, немічний, самотній сірома, який своїм співом збуджує маси, піднімає їхній настрій. Відповідно до методу соцреалізму образ співця оцінюється радянськими літературознавцями крізь призму марксистсько-ленінської філософії (філософії матеріалізму), натомість його глибинна, духовна суть замовчується.

Подальшої розробки потребує проблема висвітлення духовного подвигу особистості в поемі Т. Шевченка «Неофіти» та його трактування у шкільних підручниках ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барка В. Правда Кобзаря / В. Барка. – Нью-Йорк: Вид-во: ПРОЛОГ, 1961. – 289 с.
2. Ємець В. Кобза та кобзарі / В. Ємець. – Берлін, 1923. – 112 с.
3. Залізник Л. Л. Первісна історія України: Навч. посібник / Л. Л. Залізник. – К. : Вища шк., 1999. – 263 с.
4. Кульчицький О. Введення в проблематику сутності філософії / О. Кульчицький // Шлемкевич М. Сутність філософії. – Париж, 1981. – 254 с.
5. Пільгук Г. Українська література. Підручник для середньої школи: IX клас / Г. Пільгук. – К. : «Радянська школа», 1938. – 211 с.
6. Сивачук Н. Лірники Уманщини / Н. Сивачук. – К. : Деміур, 2005. – 96 с.
7. Українська література. Підручник для 8 класу / За заг. ред. ак. О. І. Білецького. – Київ: «Радянська школа», 1985. – 238 с.
8. Українська література: Підручник для 8 класу / За заг. ред. акад. О. І. Білецького. – Київ: «Радянська школа», 1979. – 208 с.
9. Українська література: Підручник для 8 класу / За ред. проф. М. С. Грищяка. – Київ: «Радянська школа», 1988. – 207 с.
10. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Ред. кол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. [Електронна версія]. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 1: Поезія 1837–1847 / Перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського. – 784 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev.htm>.
11. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Ред. кол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. [Електронна версія]. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 2: Поезія 1847–1861. – 784 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev.htm>.
12. Шевченко Т. Твори в двох томах / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1966. – 748 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Barka V. Pravda Kobzarya / V. Barka. – N'yu-York: Vyd-vo: PROLOG, 1961. – 289 s.
2. Yemets' V. Kobza ta kobzari / V. Yemets'. – Berlin, 1923. – 112 s.
3. Zaliznyak L. L. Pervisna istoriya Ukrayiny: Navch. posibnyk / L. L. Zaliznyak. – K. : Vyshcha shk., 1999. – 263 s.
4. Kul'chyts'kyy O. Vvedennya v problematyku sutnosti filosofiyi / O. Kul'chyts'kyy // Shlemkevych M. Sutnist' filosofiyi. – Paryzh, 1981. – 254 s.
5. Pil'huk H. Ukrayins'ka literatura. Pidruchnyk dlya seredn'oyi shkoly: IKh klas / H. Pil'huk. – K. : «Radyans'ka shkola», 1938. – 211 s.
6. Syvachuk N. Lirnyky Umanshchyny / N. Syvachuk. – K. : Demieur, 2005. – 96 s.
7. Ukrayins'ka literatura. Pidruchnyk dlya 8 klasu / Za zah. red. ak. O. I. Bilets'koho. – Kyiv: «Radyans'ka shkola», 1985. – 238 s.
8. Ukrayins'ka literatura: Pidruchnyk dlya 8 klasu / Za zah. red. akad. O. I. Bilets'koho. – Kyiv: «Radyans'ka shkola», 1979. – 208 s.
9. Ukrayins'ka literatura: Pidruchnyk dlya 8 klasu / Za red. prof. M. S. Hrytsaya. – Kyiv: «Radyans'ka shkola», 1988. – 207 s.
10. Shevchenko T. H. Povne zibrannya tvoriv: U 12 t./ Red. kol.: M. H. Zhulyns'kyy (holova) ta in. [Elektronna versiya]. – K. : Nauk. dumka, 2001. – T. 1: Poeziya 1837–1847 / Pered. slovo I. M. Dzyuby, M. H. Zhulyns'koho. – 784 s. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev.htm>.
11. Shevchenko T. H. Povne zibrannya tvoriv: U 12 t./ Red. kol.: M. H. Zhulyns'kyy (holova) ta in. [Elektronna versiya]. – K. : Nauk. dumka, 2001. – T. 2: Poeziya 1847–1861. – 784 s. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev.htm>.
12. Shevchenko T. Tvory v dvokh tomakh / T. Shevchenko. – K. : Dnipro, 1966. – 748 s.